

جایگاه پرورش هوش‌های چندگانه در مجله کمک آموزشی رشد

نویسندگان: سکینه محبی امین^{۱*} و بهروز مهram^۲

۱. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه حکیم سبزواری سبزوار

۲. دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فردوسی مشهد

aminehmohebi@gmail.com

*نویسنده مسئول: سکینه محبی امین

چکیده

رسالت نظام‌های تربیتی، در شکوفاسازی هوش و ابعاد مختلف وجودی مخاطبان تعریف شده و پرورش ابعاد هوش، از جمله غایاتی است که طراحان مجله رشد به‌عنوان ابزار کمک‌درسی باید به آن توجه نمایند. هدف پژوهش حاضر بررسی میزان توجه مجله رشد به پرورش ابعاد مختلف هوش مخاطبان براساس نظریه گاردنر است. قلمرو مطالعه را مجله رشد نوآموز، کودک، دانش‌آموز، نوجوان و جوان تشکیل داده که در سه ماه اول سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۷ منتشر شده است. روش مطالعه از نوع تحلیل محتوا بوده است. واحد زمینه در پژوهش، صفحه و واحد ثبت، مضمون و تصویر بود. کدگذاری به شیوه قیاسی و براساس مقوله‌های نه‌گانه هوش در نظریه گاردنر است. برای اعتباربخشی به فرایند کدگذاری، از کدگذار دوم استفاده و میزان توافق برابر با ۷۳٪ محاسبه شد. یافته‌ها نشان دادند که میزان توجه به پرورش ابعاد مختلف هوش در مجله رشد به یک اندازه نیست. در این مجله، ابعاد هوش هستی‌گرایی و طبیعت‌گرایی و بین‌فردی به‌ترتیب: بیشترین فراوانی را داشته و به ابعاد هوش در زمینه‌های موسیقی و دیداری-فضایی کمترین توجه شده است؛ همچنین میزان توجه به استفاده از تصاویر در مجله رشد مبتنی بر الگوی تفکر مخاطبان، بوده است.

کلید واژه‌ها: تحلیل محتوا، هوش چندگانه گاردنر، مجله رشد.

پژوهش‌های آموزش و یادگیری

(دانشور و هشاور)

• دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۱۰/۱۴

• پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۰۶/۰۲

*Scientific-Research
Journal of Shahed
University*

*Twenty-first Year, No.5
Autumn & Wintre
2014-2015*

Training & Learning
Researches

دوفصلنامه علمی - پژوهشی

دانشگاه شاهد

سال بیست و یکم - دوره

جدید

شماره ۵

پاییز و زمستان ۱۳۹۳

مقدمه

گاردنر^۱، نخستین اندیشمندی تلقی می‌شود که تمامی افراد را دارای توانایی‌های عقلانی دانسته، ادعای کند، این توانایی‌ها جهت‌دهنده چگونگی یادگیری و پردازش اطلاعات در زندگی روزمره هستند. پس از توجه گاردنر به چگونگی یادگیری افراد، محققان بعدی به «همبستگی میان هوش‌های چندگانه و فنآوری» و مریان نیز به «تدوین موادی منطبق با هوش‌های چندگانه مبادرت ورزیدند [۱]. به عقیده گاردنر، هریک از ابعاد هوش نباید تنها به‌عنوان وضعیتی معین در مغز قلمداد شود بلکه هریک از آنها ظرفیت‌هایی بالقوه‌اند که حضورشان می‌تواند گونه‌های فکری متناسب با موقعیت خاص را برای افراد به‌ارمغان آورد [۲] و در موقعیتی فرهنگی برای حل مسئله به خدمت گرفته شود [۳]؛ به نظر وی، چالش هزاره سوم این است که «آیا ما می‌توانیم از قابلیت‌ها و توانایی‌های متفاوت به‌عنوان کانونی برای تدریس و یادگیری استفاده کنیم یا اینکه به رفتار یکسان با دانش‌آموزان ادامه دهیم؟» [۴]. دیدگاه‌هایی مختلف در خصوص هوش وجود دارند: دیدگاه اول، هوش را یک توانایی کلی می‌داند؛ این در حالی است که دیدگاه دوم، هوش را توانایی یا ظرفیتی می‌داند که از عناصر و مؤلفه‌هایی گوناگون تشکیل شده است [۵]. گاردنر، هوش را ناشی از تفاوت افراد در فرایند یادگیری می‌داند و معتقد است که هوش را نمی‌توان به‌صورت کلی اندازه‌گیری کرد بلکه به‌صورت بخش‌هایی مشخص قابل اندازه‌گیری است [۶].

در حالی که جونگ^۲ [۷]، مبنای اساسی نظریه هوش چندگانه را مبتنی بر استقلال و برابری ابعاد هوشی دانسته، اهمیت یکسان هوش بدنی و هوش‌های منطقی-ریاضی در تأکیدهای سنتی را به‌طور نمونه مطرح می‌کند، امیر تیموری [۸]، همه افراد را دارای قابلیت پیشرفت در زمینه تمامی هوش‌ها دانسته، در عین حال تأکید می‌کند که برخی افراد، توانایی کسب

دستاوردهای چشمگیرتر در رشته‌هایی خاص را دارند [و این نظریه]، با این ادعا همسویی دارد که فلاحیان [۹] مطرح می‌کند، فردی با ناتوانی در ابعاد هوش جسمانی-حرکتی ممکن است که در زمینه‌هایی همانند فرش‌بافی، بسیار چیره‌دست عمل کند. اگر چه گاردنر ابتدا ابعاد هوش را در هفت بعد معرفی کرد [۱۰] لیکن بعدها ابعاد هوش را در قالب نه زمینه «هوش منطقی-ریاضی، زبانی - کلامی، فضایی - دیداری، موسیقایی، بدنی-جسمی، درون‌فردی، بین‌فردی، هستی‌گرایی و طبیعی» معرفی کرد [۱۱].

هوش «منطقی - ریاضی»، شامل توانایی درک نظام‌های منطقی، استدلال قیاسی، تفکر منطقی، برقراری ارتباط میان اطلاعات متنوع بر اساس الگوهای منطقی و بازی‌های قانونمند است [۱۲]. هوش «زبانی - کلامی» به توانایی استفاده از زبان، حساسیت به دستورالعمل و معنای کلمات اشاره دارد [۱۱]. هوش «فضایی - دیداری» به توانایی بازنمایی‌های گرافیکی و ترسیمی از طریق رسانه‌های بصری اشاره دارد؛ افرادی که دارای این هوش هستند از نقاشی، مدل‌سازی و بازتولید اشیاء به‌صورت اشکال بصری لذت می‌برند [۱۳]. هوش «موسیقایی» به توانایی بازشناسی الگوهای آوایی توسط فراگیران اشاره دارد [۱۴]. «هوش جسمانی»، شامل مهارت‌های حرکتی ظریف مانند نوشتن، نقاشی و نیز تحرک و حرکت‌های بدنی و همچنین تسلط بر عملکردهای فیزیکی است؛ این هوش، وسیله‌ای برای درک جهان خارج تلقی می‌شود [۱۵]. منظور از «هوش بین‌فردی»، توانایی کارکردن و تشریک‌مساعی با دیگران در یک گروه کوچک و توانایی برقرار کردن ارتباط به‌صورت زبانی و غیرزبانی با افراد دیگر است [۱۶]؛ این هوش به استعداد درک و واکنش نسبت به خلق‌ها، سرشت‌ها، نیات و علائق دیگران نیاز دارد [۱۷]. «هوش درون‌فردی» به توانایی شناخت درست از خود اشاره داشته، شامل دانش درباره نقاط قوت و ضعف، انگیزه‌ها، اهداف، احساسات درونی، ترس‌ها و هیجان‌ها و داشتن پرسش‌های جدی درباره ابعاد مهم زندگی است [۱۳].

1. Gardener
2. Jung

درباز مورد توجه روان‌شناسان قرار گرفته است [۲۵]. نظریه گاردنر با شور و شوق فراوان از سوی مریبان و خانواده‌ها مورد استقبال قرار گرفت [۲۶]. نظریه هوش چندگانه را می‌توان به طرق متفاوت در آموزش مباحث درسی به کاربرد [۲۷]. نظریه هوش چندگانه به تفاوت‌های فردی توجه کرده، فرض می‌کند که دانش‌آموزان از همه توانایی‌ها، علایق و همت خود در عمل استفاده می‌کنند؛ به بهره‌گیری از این نظریه، مریبان باید افقی گسترده را در تدوین برنامه داشته باشند و به تفاوت‌های فردی و انواع هوش با استفاده از چندین روش خلاق توجه کنند [۲۸]. محور نظریه هوش چندگانه گاردنر، مفهوم «آموزش پیکره‌بندی شده به صورت فردی» است [۲۹]. به نظر گاردنر، نقش معلم در یک کلاس با اتکا به نظریه هوش چندگانه متفاوت از ایفای نقش معلم در کلاس‌های سنتی است چراکه تدریس مبتنی بر نظریه هوش چندگانه، مستلزم بهره‌گیری از تنوعی گسترده از راهبردهای تدریس است [۳۰]. از طریق نظریه هوش چندگانه، معلمان می‌توانند استقلال، مسئولیت و توانمندسازی دانش‌آموزان را برانگیزانند [۳۱]. در دیدگاه‌های جدید عصر حاضر، وظیفه آموزش و پرورش، تنها به پایان‌رساندن برنامه‌های درسی سالانه نیست و دیگر نمی‌توان دانش‌آموزان را به چند کتاب درسی محدود کرد. ذهن جستجوگر دانش‌آموز، پاسخ پرسش‌هایی بی‌شمار را از معلم و مدرسه می‌خواهد؛ برآوردن این نیاز، دسترسی وافر به منابع چاپی و غیرچاپی را در کتابخانه‌های آموزشی ایجاب می‌کند. پژوهش‌ها نشان داده‌است که در دسترس بودن منابع غیردرسی به‌طور مستقیم با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ارتباط دارد؛ در این زمینه، بنابر مقتضیات، هر جا که منابع و مواد آموزشی در مدرسه وجود دارند یا به‌نحوی در دسترس دانش‌آموزان قرار دارند، مردودی دانش‌آموزان، کمتر است [۳۲]؛ بنابراین، باید راه‌های رشد پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را شناسایی و استفاده کرد. مجلات رشد به‌عنوان یکی از منابع اطلاعاتی که در زمینه‌های گوناگون و برای سطوح

نظریه هوش چندگانه می‌تواند ابزاری برای خودتأملی دانش‌آموزان و درک خویشتن تلقی شود. با ظهور نظریه هوش چندگانه، مریبان می‌توانند با به‌کارگیری برخی راهبردها در کلاس درس نسبت به پرورش مخاطبان یادگیری و همچنین، تربیت افرادی با تفکر انتقادی مبادرت کرده، [۱۸] با آگاه‌شدن از صلاحیت‌های دانش‌آموزان، آنها را در فرایند آموزش درگیر کنند [۱۹]؛ گاردنر نیز موفقیت در انجام امور را به استفاده ترکیبی از هوش‌های متفاوت، معطوف دانسته، موفقیت شغلی یک وکیل را در استفاده هم‌زمان از جنبه‌های هوشی زبانی، منطقی - ریاضی و بین‌فردی مطرح می‌کند [۲۰].

آرمسترانگ^۱ به نقل از بل فلاور^۲ [۲۱] ادعا می‌کند که نظریه توسعه هوش چندگانه افراد، به سه عامل «استعدادهای زیستی، زمینه زندگی شخصی و زمینه‌های فرهنگی - تاریخی»، وابسته است. درحالی‌که اشاره استعداد زیستی به جنبه‌های وراثتی است، زمینه زندگی شخصی به تجارب فردی و محیطی اشاره دارد که می‌تواند دربرگیرنده والدین، همکلاسی‌ها و دوستان نیز تلقی شود؛ عامل سوم که زمینه فرهنگی و تاریخی است، عواملی همانند زمان و مکان تولد، شرایط فرهنگی و سبک تربیتی افراد در سنین رشد را دربرمی‌گیرد؛ این ادعا، با بروالدیا^۳ [۲۲] همسویی دارد که توسعه هوشی را متأثر از ارزش‌های فرهنگی جوامع و نوع تمدن‌ها معرفی می‌کند؛ بر این اساس است که پریو [۱۳]، توسعه انواع مختلف هوش را مرهون شیوه زندگی معرفی کرده‌است. بسیاری از معلمان و محققان بیان می‌کنند که آموزش مبتنی بر هوش چندگانه، نگرش دانش‌آموزان را نسبت به یادگیری بهبود می‌بخشد [۲۳ و ۲۴]. تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان از نظر ویژگی‌های شناختی، هیجانی و دیگر ویژگی‌های شخصیتی، همواره برای معلمان، مسئله‌ای جدی بوده‌است؛ به همین دلیل، سنجش هوش و استعداد از

1. Armstrong
2. Bellflower
3. Brualdi

تحلیل محتوا را در هفت حوزه جایز می‌دانند که مطالعات آموزش و پرورش، یکی از آنهاست. در این مطالعه که با رویکرد کمی و به شیوه تحلیل محتوا انجام شده، مطابق با نگاه هولستی [۳۴]، به عینیت، انتظام و عمومیت در فرایند تحلیل محتوا توجه شده است. قلمرو مطالعه، تمامی مجلات رشد منتشر شده در سه ماه نخست سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۷ شامل مجلات؛ رشد کودک، نوآموز، دانش آموز، نوجوان و جوان بوده است. مجلات مورد بررسی در جدول یک توصیف شده‌اند:

واحد زمینه در فرایند تحلیل محتوا، «صفحه» و واحد ثبت، «مضمون (برداشت از بند) و تصویر» بوده است. در این مطالعه، از نمونه‌گیری استفاده نشده، تمامی مضامین و تصاویر موجود در مجله‌ها به صورت تمام‌شماری مطالعه شدند. فرایند کدگذاری به شیوه قیاسی بود و بدین منظور، مؤلفه‌های هوش چندگانه از منظر گاردنر، مبنای مقوله‌بخشی به واحدهای ثبت قرار گرفتند و پس از بازتعریف و اطمینان از برداشت درست هر مؤلفه از هوش، فرایند کدگذاری انجام شد. برای کدگذاری مضامین از جدول دویعدی کدگذاری به عنوان ابزار اصلی پژوهش استفاده شد؛ در این راستا، ابتدا جدولی با دو بعد محتوا (شامل واحدهای زمینه مانند داستان، لطیفه، شعر و جدول) و انواع هوش (شامل ابعاد هوش چندگانه)، طراحی و سپس مضامین هریک از جملات (یا بندها و تصاویر) در تلاقی میان مؤلفه‌های این دو بعد قرار گرفت؛ در این راستا برای پرورش هوش منطقی - ریاضی، معماهای ارائه شده در صفحه ۲۳ مجله رشد جوان با عنوان «معما و سرگرمی» نمونه‌ای از موارد کدگذاری شده است. یکی از معماها می‌گوید: فرض کنید، همه صفحات یک کتاب، دارای شماره باشند؛ اگر در شماره‌گذاری این کتاب، در کل، ۲۵۲۹ رقم به کار رفته باشد، تعداد صفحات این کتاب را تعیین کنید. از آنجا که این هوش، توانایی استدلال استقرایی و تشخیص و دستکاری الگوها و روابط انتزاعی میان آنهاست، می‌توان انتظار داشت که زمینه‌ای برای به کارگیری هوش منطقی - ریاضی، فراهم شود.

مختلف تحصیلی دانش‌آموزان، دفتر انتشارات کمک‌آموزشی در مجموعه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، به طور پیوسته، آنها را تهیه می‌کند، می‌تواند در بهبود جریان یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، مؤثر باشد؛ با این وصف است که مجلات رشد با گستره انتشار آنها (که مخاطبان نظام آموزش و پرورش را در گروه‌های سنی مختلف، اعم از کودک، نوآموز، دانش‌آموز، نوجوان و جوان، تحت پوشش قرار می‌دهند)، می‌توانند با تنوع در موضوع‌ها و محتوا به پرورش ابعاد مختلف هوش کمک کنند. انتشار دهندگان مجلات رشد عقیده دارند که این مجموعه به عنوان جزئی از بسته آموزشی، دارای کارکردهایی در زمینه‌های «انتقال علم و گسترش دانایی، تقویت رویکرد فرهنگی تربیتی، عدالت آموزشی، تبلیغ اصول و اهداف و رویکردهای آموزش و پرورش و سرگرمی» است؛ این مجله‌ها که شمارگانی بالا برای پوشش‌دهی بخشی عظیم از دانش‌آموزان کشور دارند و ابزاری کمک‌درسی تلقی می‌شوند، شمارگانشان، بالغ بر چهار میلیون در ماه است که اهمیت واکاوی محتوای این مجلات را در جهت نیل به غایت‌ها و آرمان‌ها بیشتر می‌نماید.

پرسش‌های پژوهش

۱. میزان توجه به ابعاد مختلف هوش در تمامی مجلات رشد مورد مطالعه چگونه است؟
۲. میزان توجه به ابعاد مختلف هوش در هریک از مجلات رشد مورد مطالعه چگونه است؟
۳. توجه به ابعاد مختلف هوش توسط هریک از واحدهای ثبت در فرایند تحلیل محتوا (مضمون و تصویر) چگونه است؟

روش پژوهش

روش مطالعه از نوع تحلیل محتوی بوده است. استون^۱ و دیگران به نقل از کریپیندروف [۳۳]، کاربرد

1. Stone

جدول ۱. توصیف قلمرو مورد بررسی در فرایند تحلیل محتوا

نام مجله	پایه تحصیلی	ماه‌های انتشار	سال تحصیلی
رشد کودک	پیش‌دبستانی و اول دبستان	مهر- آبان - آذر	۱۳۸۷-۱۳۸۸
رشد نوآموز	دوم و سوم دبستان	مهر- آبان - آذر	۱۳۸۷-۱۳۸۸
رشد دانش‌آموز	چهارم و پنجم دبستان	مهر- آبان - آذر	۱۳۸۷-۱۳۸۸
رشد نوجوان	دوره راهنمایی	مهر- آبان - آذر	۱۳۸۷-۱۳۸۸
رشد جوان	دوره دبیرستان	مهر- آبان - آذر	۱۳۸۷-۱۳۸۸

عنوان «تکواندو، ورزش دفاع از خود»، نمونه‌ای قابل ارائه است چراکه در قالب این محتوا از نوآموزان خواسته شده تا با تمرکز و بسیج قوای ذهنی، نسبت به حرکات کنترل شده و جنبش‌های تدافعی چیرگی یافته، بتوانند در موقعیت عملی از توان جسمانی بیشتری بهره‌مند شوند.

مطلب صفحه ۱۰ مجله رشد نوآموز با عنوان «یک خواهر مهربان»، نمودی از پرداختن به هوش بین‌فردی است؛ به طوری که با روایت داستانی که قهرمان آن یک دختر کوچک به نام سارا است، سعی دارد محبت و مهربانی را به کودکان کوچک‌تر بیاموزد؛ براساس رابطه میان ابعاد عاطفی و شناختی می‌توان در قبال این داستان، محبت و همدلی و روابط عاطفی عمیق‌تر با دیگران را انتظار داشت.

در صفحه ۲۹ مجله رشد نوجوان نیز به پرورش هوش درون‌فردی توجه شده است؛ در این صفحه بحثی با عنوان «مهارت‌های زندگی» آمده که طی آن، حالات و عواطف مختلف فرد نمایش داده شده‌اند؛ برای نمونه گفته شده: گاهی اوقات، خیلی کسل و بی‌حوصله‌ای، گاهی خیلی شاد و شنگولی و گاهی حوصله دیگران را نداری؛ به این ترتیب سعی شده تا نوجوان، درکی از هیجان‌ها و عواطف خود داشته باشد.

هوش طبیعت‌گرایی در مجله رشد نوآموز، در قالب داستانی همراه با تصویر آمده که طی آن، حکایت سنگی بیان می‌شود که از کوه جدا شده و به داخل رودخانه افتاده و سپس با گلی آشنا می‌شود و در نهایت در گلدان جای می‌گیرد؛ این هوش، شامل توانایی

هوش زبانی- کلامی، توانایی یادگیری زبان‌ها و توانمندی در استفاده از زبان را مدنظر دارد و این هدف را می‌توان در مجله رشد دانش‌آموز با عنوان «زبان دیگر» ملاحظه کرد که در آن به ارائه مجموعه تصاویری پرداخته شده که نام هریک از آنها به زبان انگلیسی بیان شده است.

یکی دیگر از انواع هوش، دیداری- فضایی است که در صفحه ۲۲ مجله رشد نوجوان، نمودی از آن وجود دارد؛ در این صفحه مطلبی با عنوان «نگاه‌کن» هست که چند تصویر عجیب از صورت مردانی ترسیم شده است و از گل، برگ، میوه و سبزی تشکیل شده‌اند و از دانش‌آموز خواسته شده تا به دقت به آنها نگاه کند و شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها را بیابد؛ با توجه به اینکه این هوش، شامل توانایی خلق عرضه داشت‌های فضایی / دیداری از جهان و بازنمایی‌ها به صورت ذهنی یا محسوس است، این تمرین می‌تواند زمینه توجه به این هوش را فراهم کند؛ علاوه بر این، مجله رشد کودک، نمودی از هوش موسیقایی را در قالب یک سروده با نام «دارم تو را دوست» نشان می‌دهد که در آن، شعری درباره اول مهر گفته شده است؛ علت قراردادن این شعر در طبقه هوش موسیقایی، درک الگوهای موسیقایی، پرورش ریتم (ضربانگ) و هارمونی (هماهنگی) در قالب آهنگ موزون شعری این قطعه بوده است؛ «من اول مهر رفتم توی دبستان توی دلم بود شادی فراوان».

در فرایند کدگذاری برای هوش بدنی- جنبشی، مطلب ارائه شده در صفحه ۲۱ مجله رشد نوآموز با

یافته‌ها

• پرسش اول: میزان توجه به ابعاد مختلف هوش در تمامی مجلات رشد مورد مطالعه چگونه است؟
 متناسب با پرسش‌های این مطالعه، ابتدا یافته‌های مربوط به پرسش اول درخصوص میزان توجه تمامی مجلات رشد به ابعاد مختلف هوش در قالب جدول ۲ ارائه شده‌اند.

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، بیشترین میزان توجه مجله‌های رشد، به جنبه‌های هستی‌گرایی با (۲۰/۶۰ درصد) و طبیعت‌گرایی با (۲۰/۴۳ درصد) معطوف بوده‌است؛ این در حالی است که کمترین میزان توجه محتوای این مجلات، اعم از مضمون و تصویر به مقوله‌های موسیقایی با (۰/۵۴ درصد) و دیداری-فضایی با (۳/۶۱ درصد)، مربوط بوده‌است.

• پرسش دوم: میزان توجه به ابعاد مختلف هوش در هریک از مجلات رشد مورد مطالعه چگونه است؟
 برای پاسخ‌دادن به این پرسش پژوهش که به میزان توجه هریک از مجله‌های رشد به ابعاد مختلف هوش، معطوف بوده، نمودار ۱ ارائه شده‌است.

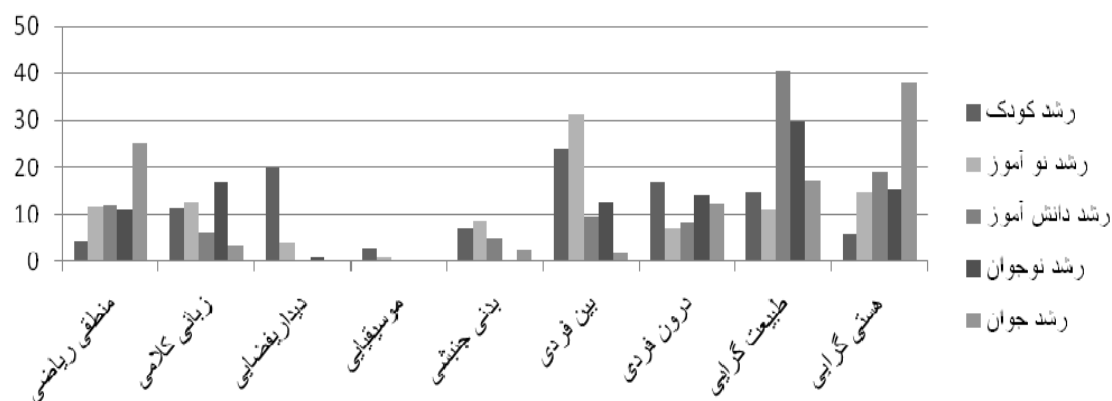
تشخیص و طبقه‌بندی گونه‌های متعدد گیاهی و جانوری یک محیط است.

به هوش هستی‌گرایی نیز در صفحات ۶۷ مجله رشد جوان با عنوان «آفرینش جهان را نتیجه تصادف نمی‌دانم» پرداخته شده‌است؛ در این بخش به بررسی تعارض دین و دانش و مخالفت علم و ایمان اشاره شده؛ همچنین برای اعتباربخشی به فرایند کدگذاری، از کدگذار دوم استفاده شده‌است؛ بدین منظور، ارزیاب دوم پنج مجله مربوط به گروه‌های سنی مختلف در یک ماه را کدگذاری کرد که میزان توافق برابر با ۰/۷۳ مشاهده شد؛ اگرچه میزان توافق مشاهده شده، دارای ارزش بالایی برای همسویی میان دو کدگذار در چنین مطالعاتی قلمداد می‌شود، با هدف دقت و اعتبار بیشتر فرایند کدگذاری، موارد اختلاف مورد بازبینی قرار گرفتند و تلاش شد تا ادامه کدگذاری با رفع اختلاف‌های مرحله مقدماتی تعقیب شوند؛ لازم است، توضیح داده شود که هر دو ارزیاب، دارای تحصیلات تخصصی در زمینه برنامه‌ریزی درسی بوده‌اند.

جدول ۲. توصیف مؤلفه‌های مورد توجه هوش چندگانه در مجله‌های رشد مورد مطالعه به تفکیک واحد ثبت (مضمون و تصویر)

مقولات	واحد		مضمون		تصویر		مجموع	
	د	ف	د	ف	د	ف	د	ف
منطقی-ریاضی	۹/۵۸	۵۳	۳/۴۳	۱۹	۷۲	۱۳/۰۱		
زبانی-کلامی	۸/۶۷	۴۸	۱/۴۴	۸	۵۶	۱۰/۱۲		
دیداری-فضایی	۱/۴۴	۸	۲/۱۶	۱۲	۲۰	۳/۶۱		
موسیقایی	۱/۴۴	۳	۱/۱۳۷	۰	۳	۰/۵۴		
بدنی-جنبشی	۱/۹۸	۱۱	۲/۱۶	۱۲	۲۳	۴/۱۵		
بین‌فردی	۹/۴۰	۵۲	۶/۸۷	۳۸	۹۰	۱۶/۲۷		
درون‌فردی	۹/۷۶	۵۴	۱/۲۶	۷	۶۱	۱۱/۰۳		
طبیعت‌گرایی	۱۳/۲۰	۷۳	۷/۲۳	۴۰	۱۱۳	۲۰/۴۳		
هستی‌گرایی	۱۷/۱۷	۹۵	۳/۴۳	۱۹	۱۱۴	۲۰/۶۱		
جمع کل	۷۱/۷۹	۳۹۷	۲۸/۲۰	۱۵۶	۵۵۳	۰/۱۰۰		

(ف: فراوانی) (د: درصد)

نمودار ۱. توصیف میزان توجه انواع مجله‌های رشد به ابعاد مختلف هوش چندگانه

همچنان‌که مشاهده می‌شود، میزان توجه به بیشتر مؤلفه‌های هوش چندگانه از آهنگی ثابت یا مبتنی بر بنیان‌های نظری تبعیت نمی‌کند؛ درحالی‌که در زمینه هوش زبانی - کلامی، میزان توجه در مجله رشد دانش‌آموز نسبت به رشد نوآموز کاهش یافته، در رشد نوجوان به یک‌باره میزان توجه به این مؤلفه افزایش می‌یابد؛ این موضوع برای دیگر جنبه‌های هوش چندگانه همانند جنبه‌های هوش بین‌فردی، درون‌فردی و طبیعت‌گرایی قابل مشاهده است.

• پرسش سوم: توجه به ابعاد مختلف هوش توسط هریک از واحدهای ثبت در فرایند تحلیل محتوا (مضمون و تصویر) چگونه است؟
برای پاسخ‌دادن به پرسش سوم این مطالعه که میزان توجه به ابعاد مختلف هوش را توسط هریک از واحدهای ثبت در فرایند تحلیل محتوا (مضمون و تصویر)، مورد پرسش قرار داده، جدول ۳ ارائه شده است.

همان‌گونه که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، میزان توجه انواع مجله‌ها به مؤلفه‌های مختلف هوش چندگانه، یکسان نیست؛ درحالی‌که میزان توجه به مؤلفه زبانی-کلامی در مجله رشد نوآموز، ۱۲/۰۵ درصد بوده، در مجله جوان تنها به میزان ۳/۴۴ درصد به این مؤلفه توجه شده است؛ همچنین درحالی‌که میزان توجه به مؤلفه دیداری- فضایی در مجله رشد کودک، برابر با ۱۹/۷۱ درصد است، در مجله‌های رشد دانش‌آموز و جوان، هیچ توجهی به آن، معطوف نشده است. در مجله‌های مورد بررسی، به مؤلفه هوش موسیقیایی، بسیار کم توجه شده است؛ به طوری‌که بیشترین میزان توجه به این مؤلفه به مجله رشد کودک با ۲/۸۱ درصد، مربوط است؛ این در حالی است که در مجله‌های رشد دانش‌آموز، نوجوان و جوان، هیچ توجهی به این مؤلفه، معطوف نشده است؛ همچنین مؤلفه هوش بدنی- جنبشی در مجله رشد نوجوان، فاقد هرگونه فراوانی بوده است.

جدول ۳. میزان توجه مجله‌های مورد بررسی به مؤلفه‌های مختلف هوش از طریق مضمون یا تصویر

مجله	کودک		نوآموز		دانش‌آموز		نوجوان		جوان	
	د	ف	د	ف	د	ف	د	ف	د	ف
مضمون	۶۷/۶۰	۴۸	۶۷/۹۶	۸۷	۶۱/۹۰	۵۲	۷۰/۰۷	۹۶	۸۹/۶۵	۱۰۴
تصویر	۳۲/۴۰	۲۳	۳۲/۰۴	۴۱	۳۸/۱۰	۳۲	۲۹/۹۳	۴۱	۱۰/۳۵	۱۲
جمع کل	۰/۱۰۰	۷۱	۰/۱۰۰	۱۲۸	۰/۱۰۰	۸۴	۰/۱۰۰	۱۳۷	۰/۱۰۰	۱۱۶

درحالی که شکوهی [۳۵] موسیقی را ابزاری مناسب برای تربیت ذوق در دوره ابتدایی معرفی کرده، استفاده از آن را نه تنها وسیله التذاذ دانش‌آموز دبستانی، که وسیله‌ای مؤثر برای تربیت اجتماعی نیز می‌داند، [معتقد است] عدم بهره‌گیری بایسته آن می‌تواند به‌عنوان قلمرویی از برنامه درسی مغفول در نظام برنامه درسی رسمی و غیررسمی کشور قلمداد شود؛ در همین راستا، نتایج پژوهش میربها و همکاران [۳۶] درخصوص تأثیر آموزش موسیقی بر کودکان سنین پیش‌دبستانی شهر تهران نشان‌داد که آموزش موسیقی در افزایش رشد شناختی کودکان مؤثر بوده، بر توانایی استدلال عمومی به‌طور معنی‌داری، تأثیرگذار است. عدم توزیع متناسب توجه مجله‌های رشد به مؤلفه هوش دیداری - فضایی نیز قابل تأمل است. میزان اندک توجه به این بعد (۳/۶۱ درصد در تمامی مجله‌های رشد) در حالی است که توانایی درک امور دیداری و قابلیت جهت‌یابی، درک و تجسم سازه‌ها از زوایای مختلف به پرورش این بعد هوشی، معطوف است؛ این مقوله هوشی، فرد را در تشخیص جزئیات امور، تجسم و تغییر اشیاء دیداری توانمندساخته [۳۷]، باعث سهولت در فرایندهای یادگیری می‌شود [۳۸].

میربها و همکاران، افراد دارای هوش فضایی را در زمینه‌های توانایی خلق تصاویر پیچیده، تخیل فعال، توانایی پیدا کردن مسیر به‌صورت ذهنی و فیزیکی در یک محیط، توانایی دیدن جهان فیزیکی به‌درستی و تفسیر آن در اشکال جدید، توانایی دیدن امور در ارتباط با یکدیگر و توانایی استفاده از نقشه‌های ذهنی، قوی‌تر معرفی کرده‌است؛ با این وصف، مجله‌های رشد به این مقوله کمتر پرداخته، از ایجاد زمینه‌های تجربه برای تجسم امور مختلف در ذهن و تشخیص تفاوت‌های اشیاء مشابه و تفسیر تصاویر دیداری غفلت کرده‌اند.

در جهت بررسی این مهم که «آیا میزان توجه مجله‌های رشد به ابعاد مختلف هوش، متناسب با سطح توانایی ذهنی و ویژگی‌های روان‌شناختی مخاطبان بوده‌است؟»، میزان توجه هر یک از مجله‌ها به ابعاد نه‌گانه

همان‌گونه که مشاهده می‌شود با افزایش سطح سنی مخاطبان، میزان استفاده از تصاویر در انتقال مفاهیم و توسعه ابعاد هوش کاهش یافته و جای خود را به استفاده از مضامین داده‌است؛ این در حالی است که استفاده از تصویر به یک‌باره در مجله رشد دانش‌آموز افزایش یافته و برخلاف انتظار، از میزان درصد مشاهده‌شده در مجله‌های رشد کودک و نوآموز نیز پیشی گرفته‌است. بیشترین میزان استفاده از تصویر در پرورش ابعاد هوش چندگانه به مجله رشد دانش‌آموز (با ۳۸/۱۰ درصد) و بیشترین استفاده از مضامین، به مجله رشد جوان (با ۸۹/۶۵ درصد)، مربوط بوده‌است.

بحث و نتیجه‌گیری

نظریه هوش چندگانه به دلیل نگاه جامع خود نسبت به قابلیت‌ها و استعدادها دانش‌آموزان، می‌تواند مبنایی برای طراحی و برنامه‌ریزی فعالیت‌های آموزشی و کمک‌آموزشی قرار گیرد؛ وجه بارز ویژگی اصلی این نوع نگاه، آن است که دانش‌آموزان به‌هیچ‌وجه، موجوداتی یک‌بعدی نیستند بلکه مجموعه‌ای متنوع و متکثر از ظرفیت‌های هوشی هستند؛ بدیهی است که در راستای این تنوع، نظام برنامه درسی باید بتواند از راه‌هایی متنوع برای پرورش و شکوفاسازی توانایی‌های بالقوه و نیز باسواد کردن دانش‌آموزان بهره‌گیرد. استفاده از مجله‌های رشد به‌عنوان ابزارهایی کمک‌آموزشی که گستره‌ای وسیع از انواع مخاطبان یادگیری در نظام آموزش و پرورش رسمی از کودک تا جوان را تحت پوشش قرار می‌دهند، ضرورت توجهی جدی را برای شناسایی قوت‌ها و خلأهای احتمالی می‌طلبند؛ در این راستا و براساس پاسخگویی به پرسش اول این پژوهش [معطوف به میزان توجه مجله‌های رشد به ابعاد مختلف هوش] مشاهده شد که بیشترین میزان توجه مجله‌های رشد، به جنبه‌های هستی‌گرایی با (۲۰/۶۰ درصد) و طبیعت‌گرایی با (۲۰/۴۳ درصد)، معطوف بوده و کمترین میزان توجه، به مقوله هوش موسیقایی با (۰/۵۴ درصد) و دیداری - فضایی با (۳/۶۱ درصد)، معطوف بوده‌است؛

توجه وافر به پرورش بعد بین‌فردی نیز از قوت‌های مجله‌های رشد کودک و نوآموز تلقی می‌شود؛ این ادعا با نظر موریس^۵ [۴۱] همسویی دارد که دانستن اندیشه، احساس، ایده و منظور دیگران را در قالب تنوری (نظریه) ذهن^۶، توانایی مهم پیش‌بینی رفتار دیگران برای کودکان قلمداد می‌کند. به عقیده وی، کودکان قادر به استنتاجی علی درخصوص احساس خود و دیگران هستند که این توانایی به‌طور قابل‌توجهی در سنین حدود ۷ سالگی در مخاطبان مشاهده می‌شود؛ درزمینه هوش هستی‌گرایی نیز، ضرورت افزایش توجه به این مؤلفه در مجله‌های رشد نوآموز تا نوجوان را می‌توان به‌عنوان نکته‌ای قابل‌تأمل در بازنگری برای تدوین محتوای این مجله‌ها قلمداد کرد. یافته‌های مربوط به پرسش سوم (جدول ۳) نشان‌دادند که به‌جز افزایش میزان استفاده از تصاویر در مجله رشد دانش‌آموز، نسبت به رشد نوآموز، آهنگ تغییر چرخش از تصویر به مضمون در مجله‌های رشد کودک تا جوان، منطبق با سطح رشدی مخاطبان بوده‌است؛ این یافته بر شناخت و عنایت برنامه‌ریزان و نویسندگان مجله‌های رشد دلالت داشته، نشان می‌دهد که شیوه تدوین مطالب و ارائه محرک‌های یادگیری متناسب با نوع تفکر و نیازهای یادگیری مخاطبان (براساس نظریه پیازه) بوده‌است. یافته‌های کلی پژوهش نشان می‌دهند که توجه به مراحل منطقی و مبتنی بر بنیان‌های روان‌شناختی در مجلات رشد، دارای توزیعی درست نیستند و توجه به پرورش منطقی انواع هوش در مخاطبان، کمتر مورد توجه قرار گرفته‌است. با اتکا به هوش‌های چندگانه گاردنر، چنین استنباط می‌شود که یادگیری واقعی، زمانی تحقق می‌یابد که توانایی‌های منحصربه‌فرد تک‌تک دانش‌آموزان، مورد توجه قرارگیرد و شرایط لازم برای ایجاد و پرورش هریک از مقوله‌های هوشی، فراهم باشد [۴۲].

از آنجاکه آموزش مبتنی بر هوش‌های چندگانه، عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشد،

هوش مورد مطالعه قرار گرفت. همان‌گونه که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، در مواردی، میان سیر توجه مجله‌ها با ویژگی‌های رشدی مخاطبان، همسویی وجود ندارد؛ برای نمونه، پیازه به نقل از کاردان [۳۹]، مراحل تفکر آدمی را براساس سطح سنی مخاطبان یادگیری، مشتمل بر مراحل شهودی (پیش‌عملیاتی)^۱، عملیات عینی^۲ و عملیات صوری^۳ تقسیم کرده، انتظار می‌رود، مجله‌های رشد کودک و نوآموز به دلیل نوع تفکر عینی و مبتنی بر جنبه‌های ملموس مخاطبان، بیشتر به پرورش جنبه‌های طبیعی و محسوس استوار باشند؛ یافته‌ها نشان‌دادند که میزان توجه مجله‌های رشد نوجوان و جوان، نسبت به پرورش هوش طبیعت‌گرایانه از مجله‌های رشد کودک و نوآموز، بیشتر بوده‌است؛ این در حالی است که انتظار می‌رود تا مخاطبان با آغاز تفکر انتزاعی و از حدود سنین نوجوانی به سمت و سوی محرک‌های مبتنی بر تفکر انتزاعی حرکت کنند؛ با این وصف، مقایسه درصد توجه به جنبه‌های پرورش هوش منطقی - ریاضی میان مجله‌های رشد نوآموز، دانش‌آموز و نوجوان، از آن حکایت دارد که دقت کافی در انتخاب محتوا و مبتنی بر بنیان‌های روان‌شناختی صورت‌نگرفته‌است؛ همچنین، همسو با نظر بکرن^۴ [۴۰] که پرورش هوش بدنی - جنبشی را در سنین ۴ تا ۶ سال، باعث کشف جهان از طریق حرکت می‌داند، میزان توجه بیشتر مجله‌های رشد کودک و نوآموز به این بعد هوشی می‌تواند همراستا با ویژگی‌های سنی مخاطبان آن دو مجله قلمداد شود؛ این در حالی است که به‌رغم انتظار توجه کافی به این مؤلفه در مجله رشد نوجوان، هیچ فراوانی درخصوص پرورش این مؤلفه مشاهده نشده‌است؛ درحالی که کاردان [۳۹]، پرورش جنبه‌های حرکتی در نوجوانان را باعث گذران مناسب‌تر دوره بحرانی بلوغ دانسته، آن را پرورش‌دهنده ابعاد عقلانیت و جنبه‌های اجتماعی و اخلاقی نوجوانان نیز می‌داند.

1. Preoperational
2. objective operational
3. abstract operational
4. Beceren

5. Muris
6. Theory of mind

۹. فلاحیان، ناهید (۱۳۸۷): «جغرافیا و پرورش هوش‌های چندگانه»، فصلنامه رشد آموزش جغرافیا؛ دوره بیست و دوم، ش ۶۲، صص ۲ تا ۴.

۱۰. آذر فر، فاطمه (۱۳۸۸): «استفاده از هوش‌های چندگانه در تدریس دینی و قرآن»، فصلنامه رشد آموزش قرآن؛ ش ۲۷، صص ۲۰ تا ۶۴.

11. Barrington, E. (2004). Teaching to student diversity in higher education: How multiple intelligence theory can help. Teaching in Higher Education, Vol.9, No.4, pp.421-434.

۱۲. پاشا شریفی، حسن (۱۳۸۴): «مطالعه مقدماتی نظریه هوش چندگانه گاردنر در زمینه موضوع‌های درسی و سازگاری دانش‌آموزان»، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی؛ دوره چهارم، ش ۱۱، صص ۳ تا ۱۱.

13. Prieto, L., Bermejo, R. (2005). Multiple Intelligences and exceptional children. Paper presented at the European conference on education research university college Dublin. September, pp.1-43. [Online]. <http: www.leeds.ac.uk>. [26 Aug 2010]

14. Brewer, S(2005). Tapping into multiple intelligences to teach information literacy skills. Academic Research Library .Vol.21, No.9, PP.19-21.

۱۵. فیشر، رابرت (۱۳۸۵): آموزش تفکر به کودکان؛ ترجمه مسعود صفایی مقدم و افسانه نجاریان؛ تهران: رسش.

16. Stanford, P.(2003). Multiple intelligence for every classroom. Intervention in School and Clinic, Vol.39, No.2, pp. 80-85.

17. Goldman, K.D, Schmalz, K. J(2003). " MIT: multiple intelligences tips for tailored teaching." Health Promotion Practice .Vol.2, No.2, pp.87-90.

18. Salas, C. S.(2009). Measuring Self-Efficacy of Teachers using multiple intelligence teacher training. Unpublished Ph.D dissertation, Capella University.

19. Almeida, L.S, Prito, M.D, Aristides, I.F. (2009). Intelligence assessment: Gardner multiple intelligence theory as alternative. Learning and Individual Differences. 20(3): 225-230.

پیشنهاد می‌شود، طراحان به منظور تطبیق با نیازهای متنوع دانش‌آموزان و خلق تجربه‌هایی که موفقیت طولانی مدت آنها را در یادگیری تضمین می‌کنند، در ارائه محتواهای مختلف و نوین کوشا باشند. توجه به ابعاد هوش چندگانه و طراحی محتواهای آموزشی براساس آن، فرصتی را فراهم می‌کند تا دانش‌آموزان، محتوا و موضوع‌ها را به شیوه‌های مختلف درک کنند؛ بنابراین توصیه می‌شود که طراحان ابزارهای کمک آموزشی مانند مجلات رشد، با در نظر گرفتن اهمیت انواع هوش، زمینه یادگیری معنی‌دار و لذت بخش را فراهم کنند و نگرش به یادگیری را در مخاطبان خود بهبود بخشند.

منابع

- Sawlis, C.L. (2009). Replacing brick and motor schools: the importance of adding multiple intelligences to virtual learning. Un Published Ph.D dissertation, Capella University.
- اتکینسون، ریتال ال؛ ریچارد. سی اتکینسون و همکاران (۱۳۸۱): زمینه روان‌شناسی هیلگارد؛ ویراسته محمدنقی براهنی؛ تهران: انتشارات رشد.
- Cooper, F.(2008). An Examination of the impact of multiple intelligences and meta cognition on the mathematics Students. Un Published Ph.D dissertation, Capella University.
- Berman, M (2001). ELT through multiple intelligences. Sample. Net Learn Publications, From: www.netlearnpublications.com.
- Feist, G & Rosenberg, E. (2009). Psychology: Making Connections. Mcgraw Hill, higher education.
- Shearer, C.B., Luzzo, D.A. (2009). Exploring the application multiple intelligence theory to career counseling. The career development quarterly, Vol.58, No.1, pp. 3-13.
- Jung, T, Kim, M. H. (2005). The application of multiple intelligences theory in South Korea. School Psychology International. Vol.26, No.5, pp.581-594.
- امیر تیموری، محمد حسن (۱۳۸۲): «نظریه هوش چندگانه و برنامه درسی»، فصلنامه تعلیم و تربیت؛ سال نوزدهم، ش ۶۵، صص ۴ تا ۳۳.

31. Gibson, B.P, Govendo. B.L. (1999). Encouraging constructive behavior in middle school classroom: A multiple –intelligences approach. *Intervention in School and Clinic*. Vol. 35, No.1, pp.16-21.
۳۲. آچاک، عثمان (۱۳۸۳)؛ «کتابخانه آموزشی یا مرکز پژوهشی مدرسه»، ماهنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی رشد تکنولوژی آموزشی؛ ش ۲.
۳۳. کریندورف، کلوس (۱۳۸۸)؛ تحلیل محتوا: مبانی روش‌شناسی؛ ترجمه هوشنگ نایی؛ ج ۴، تهران: نشر نی.
۳۴. هولستی، ال.آ (۱۳۸۰)؛ تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی؛ ترجمه نادر سالارزاده امیری؛ ج ۲، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۳۵. شکوهی، غلامحسین (۱۳۸۵)؛ تعلیم و تربیت و مراحل آن؛ مشهد: آستان قدس رضوی.
۳۶. میربها، هیلدا؛ حسین کاویانی و مهرانگیز پورناصح (۱۳۸۲)؛ «اثر آموزش موسیقی بر توانایی‌های هوشی خردسالان»، مجله تازه‌های علوم‌شناختی؛ سال پنجم، ش ۱۱۰، صص ۱ تا ۳.
۳۷. هاشمی، ویدا و همکاران (۱۳۸۵)؛ «بررسی رابطه هوش هشت‌گانه گاردنر با انتخاب رشته تحصیلی دانش‌آموزان»، مجله روان‌شناسی؛ سال دهم، ش ۳۹، صص ۲۷۵ تا ۲۸۷.
38. Peoples- Marwah , M .A .(1997). A study of Effects of Visual/Spatial and Musical Intelligences on Sixth Grade Ohio Proficiency Test(OPT)Math Scores .Un Published Ph.D dissertation , George Washington University.
۳۹. موریس، دبس (۱۳۷۴)؛ مراحل تربیت؛ ترجمه علی محمد کاردان؛ تهران: دانشگاه تهران.
40. Beceren , B.O.(2009). Determining multiple intelligence pre-school children (4-6 age) in learning process. *Procedia -Social and Behavioral Sciences*.Vol.2, No. 2, pp. 2473-2480.
20. Shearer, C.B., Luzzo , D.A. (2009). Exploring the application multiple intelligence theory to career counseling. *The career development quarterly*,Vol.58, No.1, pp. 3-13.
21. Bellflower, J. B (2008). A case study on the perceived benefits of multiple intelligence instruction: examining its impact on student learning .Unpublished Ph.D dissertation, Fielding Graduate University.
22. Brualdi , A. (1998). Gardner's theory: Teacher librarian . *Academic research library*, Vol.26, No.2. pp, 26-28.
23. Berman, M(2001). *ELT through multiple intelligences*. Sample. Net Learn Publications,From:www.netlearnpublications.com.
24. Mussen, K.S(2007). Comparison of the Effect of Multiple Intelligence Pedagogy and Traditional Pedagogy on Grade 5 Students' Achievement and Attitudes towards Science, Doctoral Study Submitted in Partial Fulfillment Of the Requirements for the Degree of Doctor of Education, Walden University.
۲۵. اهرمی، راضیه؛ سالار فرامرزی و همکاران (۱۳۹۱)؛ «رابطه نیم‌رخ دانش‌آموزان در هوش‌آزمای وکسلر کودکان فرم (WISC_IV) ۴ و هوش‌های چندگانه (MI) مبتنی بر نظریه گاردنر»، اندازه‌گیری تربیتی؛ سال سوم، ش ۹.
26. Daz-Lefebvre, R(2004).Multiple intelligences, learning for understanding, and creative assessment: Some pieces to the puzzle of learning. *Teachers College Record*, 106, 49-57.
۲۷. بالغی زاده، سوسن (۱۳۸۸)؛ «آموزش مفهوم ضرب و مضرب‌های اعداد با استفاده از نظریه هوش‌های چندگانه گاردنر»، ماهنامه رشد آموزش ابتدایی؛ دوره دهم، ش ۸، صص ۳۳ تا ۳۵.
28. Beceren , B.O.(2009). Determining multiple intelligence pre-school children (4-6 age) in learning process. *Procedia -Social and Behavioral Sciences*.Vol.2, No. 2, pp. 2473-2480.
29. Fithian , E.(2002). Intelligence refrained: Multiple intelligences for the 21st century. *Gifted Child Quarterly*. Vol.46, No.2, pp. 158-160.
30. Stanford, P.(2003). Multiple intelligence for every classroom. *Intervention in School and Clinic*, Vol.39, No.2, pp. 80-85.

42. Tina, B. & Gardner, H. (1990). A School for All Intelligence. *Educational Leadership*, Vol. 47, No. 7, pp: 33-36, Academic Research Library.
41. Moris, A , Urbanski ,J , Fuller , J (2005). Using poetry and the visual arts to develop-emotional intelligence. *Journal of Management Education* .Vol. 29, No.6, pp. 888-904.